

Proč vznikají aliance?

Petr Drulák

V následujícím článku se budu zabývat vznikem mezinárodních aliancí. Dříve než však dojdou k vlastnímu tématu, považuji za nutné krátce pojednat o metodě analýzy mezinárodních vztahů, definovat pojem bezpečnost a zavést pojem mocenské entity. Pokud se týká metody, inspirovala mě zejména epistemologie K. R. Poppera,¹ jehož myšlenku tří světů se snažím aplikovat na mocenské entity, a některé poznatky mikroekonomie.² Původním podnětem mi však byla kniha belgického historika Y. Vanden Bergha: *Het Grote Misverstand* (Velké nedorozumění).³

Metoda

Poněvadž se domnívám, že každá vědecká metoda je založena na určitých předpokladech, uvedu některé z hypotéz, o něž se budu dále opírat.

Hypotéza 1: Mezinárodní vztahy jsou interakcí účelově jednajících subjektů. Můžeme je posuzovat z hlediska jednotlivých událostí (např. podepsání mezinárodní smlouvy, potopení lodi, zavedení cel).

Hypotéza 2: Informace o události lze rozdělit do tří kategorií (světů): objektivní fakta, vjemy, způsoby a reflexe vnímání.

Hypotéza 3: Existuje obraz události, jenž se shoduje se skutečností. Takovýmto pravdivým obrazem skutečnosti jsou objektivní fakta.

Hypotéza 4: Subjekty nejednají na základě objektivních faktů, nýbrž na základě svých vjemů.

Hypotéza 5: Vjemy se mohou shodovat s objektivními fakty.

Rozdíl mezi objektivními fakty a vjemy pramení z nedostatečné informovanosti jednajících subjektů. V případě dokonalé informace by mělo smysl mluvit pouze o objektivních faktech a o jejich reflexi. Vjem vzniká filtrováním události skrze způsob vnímání. Způsob a reflexe vnímání proto plní funkci abstraktního klíče, jenž subjektům umožňuje vytvoření obrazu události – vjemu. Souhrn vjemů formuje zkušenost subjektu, která zpětně ovlivňuje způsob vnímání a jeho reflexi. Příkladem způsobu a reflexe vnímání může být teorie mezinárodních vztahů nebo jiná úvaha o jejich fungování.

Pokud je subjekt jediným a vědomým původcem nějaké události, tj. událost je výlučně výsledkem vlastní reflexe vnímání, přijímá informace o této události jako objektivní fakta. Příkladem je stanovení vlastních cílů.

Bezpečnost státu

Bezpečnost státu je pozitivní vjem generovaný souhrnem mocenských nástrojů přímo určených k zachování jeho svrchovanosti při sledování cílů definovaných vládnoucími složkami společnosti. Vládnoucí složkou rozumíme tu část společnosti, jež má politickou moc (občané, monarcha, diktátor, byrokracie, armáda, podnikatelé atd.). Povaha nástrojů určených k zachování svrchovanosti závisí na povaze nebezpečí, která tuto suverenitu ohrožují. Jak nástroje, tak hrozby jsou násilného charakteru. Později dojdou k závěru, že zdrojem ohrožení může být pouze jiná mocenská entita. Mocenskými nástroji bezpečnosti státu proto rozumíme především ozbrojené složky státní moci – armádu (vnější bezpečnost) a policii (vnitřní bezpečnost).

Z definice vyplývá, že bezpečnost zajišťuje jednak existenci státní moci a jednak autonomii jednání při sledování stanovených cílů. Protože existence státní moci je nezbytnou podmínkou pro realizaci dalších cílů státu, bezpečnost je jeho primárním zájmem. Díváme-li se na bezpečnost jako na jeden z veřejných statků poskytovaných státem,⁴ je možné se domnívat, že tento statek bude více ceněn než ostatní veřejné statky.

K pojetí bezpečnosti jako veřejného statku je nutné dodat, že bezpečnost státu je tímto statkem pouze z pohledu občan-stát (vnitrostátně), tj. v tom případě, že bezpečnost není vjemem státu, ale jeho občanů. Na mezinárodní úrovni je statkem jako každý jiný, tzn. nevztahuje se na něj zásada nevylučitelnosti a nezmenšitelnosti. Stát se proto může rozhodnout, zda bude či nebude poskytovat svou bezpečnost jinému státu.

Poskytováním bezpečnosti rozumíme sdílení některých bezpečnostních rizik partnera. Přistoupení k těmto rizikům, při *ceteris paribus*, nepříznivě ovlivní bezpečnost poskytovajícího (generovaný vjem bude méně pozitivní) a naopak příznivě ovlivní bezpečnost přijímajícího (vzroste jeho sebevědomí). Stát může např. poskytnout jednostranné bezpečnostní garance jinému státu, čímž se současně vystavuje většímu riziku (přebírá partnerovo riziko), tedy zmenšuje vlastní bezpečnost (prozatím ponechám stranou, čím je za toto riziko kompenzován). Je proto možné, aby státy vyměňovaly bezpečnost za jiné statky.

Statek bezpečnost státu má však ještě jednu zvláštnost, a to možnost jeho okamžité negace; pozitivní vjem se změní v negativní. Předpokládejme, že stát X poskytuje bezpečnost státu Y. Např. vojsko X má za úkol chránit suverenitu Y. Nyní předpokládejme ohrožení suverenity Y. Vojska X vstoupí na území Y, zachrání jeho svrchovanost a stáhnou se zpátky. Vše je v pořádku. Ovšem věc může dopadnout také zcela jinak. Vojska X zůstanou na obsazeném území i proti vůli Y a jeho suverenitu tak naopak zruší, tj. X neguje smluvený statek tím, že poskytuje jeho protiklad. Není třeba připomínat, že bezpečnost lze negovat i mnoha jinými způsoby. Zásadní problém spočívá v tom, že přítomnost vojska na cizím území může být fenoménem dvou zcela protikladných situací – záchrany a okupace.

Mocenská entita

Mocenskou entitou je autonomní skupina, disponující mocenskými nástroji bezpečnosti totožnými nebo analogickými s ozbrojenými složkami státní moci (viz výše). Přestože nejrozšířenější mocenskou entitou je stát, historie i současnost zná řadu dalších příkladů těchto útvarů. Můžeme sem zařadit: kmeny a národy, nezávislé ozbrojené skupiny, podniky a mezinárodní organizace. S výjimkou států a nezávislých ozbrojených skupin, které jsou vždy mocenskými entitami, platí, že ostatní zmíněné útvary jimi mohou, ale nemusejí být; vždy jsou však potenciálními mocenskými entitami.

Tyto entity definují své cíle podobně jako státy a k udržení, popř. vynucení svrchovanosti při jejich sledování používají souhrn mocenských nástrojů, jež nazýváme bezpečností. Identifikované vlastnosti bezpečnosti státu se proto analogicky vztahují i na bezpečnost jakékoli jiné mocenské entity.⁵

Kmen a národ. Pojetí těchto útvarů, jakožto samostatně řazených mocenských entit se týká situace, kdy existuje obydlené území, které nenáleží žádnému státu. Přestože nejsou v dnešním světovém systému států příliš běžné, příklady bojujících stran v Somálsku nebo v Afghánistánu, které v podstatě přestaly fungovat jako státy, dokazují, že i dnešní době s nimi musíme počítat. Nicméně dnes může být naprostá většina kmenů a národů jako mocenských entit současně považována za nezávislé ozbrojené skupiny. Např. Komančové v 16. století tvořili mocenskou entitu kmene, v 19. století mocenskou entitu povstalců a ve 20. století již nejsou mocenskou entitou. Vandalové táhnoucí na Řím byli mocenskou entitou kmene, zatímco pozdější vandalské království v severní Africe bylo státem. Dnešní národy bez státu lze rozdělit do dvou skupin – na mocenské entity a na potenciální mocenské entity. Jako představitele první skupiny můžeme uvést Kurdy, Basky, Tamily nebo Zuly, do druhé skupiny by patřili např. Lužičtí Srbové, Velšané nebo Eskymáci.

Nezávislé ozbrojené skupiny. Do této skupiny řadíme povstalce, polovojské, na státu

nezávislé skupiny a teroristy. Ačkoli lze nalézt řadu příkladů vyhraněných představitelů jednotlivých typů, často se stává, že jedna skupina, posuzovaná z různých úhlů pohledu, může být považována jak za povstalice, tak za teroristy, tak za polovojenskou skupinu (např. peruánská Světlá stezka). Přesto můžeme narýsovat poměrně jasnou dělicí čáru mezi povstalcí a teroristy na straně jedné a polovojenskými skupinami na straně druhé. Cíle povstalců a teroristů totiž jasně odporují cílům státu, na jehož území působí, což většinou nelze říci o polovojenských skupinách. Hranice mezi povstalcí a teroristy již zdaleka není tak jasná, pomineme-li otázku mezinárodněprávního uznání za povstalce. Za vnější kritéria bychom snad mohli použít jednak používané prostředky a jednak počet členů skupiny. Příkladem organizací obvykle řazených mezi teroristické (alespoň v určitém období jejich činnosti) mohou být: IRA, ETA, PKK nebo al-Fatah. K povstalcům patří národněosvobozenecká hnutí, ale také čistě revoluční hnutí, nejrůznější partyzánská hnutí atd. Jako představitel polovojenských skupin je možné uvést např. kozáky, gruzínské Jezdce (Mchedroni), středověké assasiny, Arkanovy jednotky nebo čistě žoldnéřské skupiny (např. johannesburská společnost Executive Outcomes).⁶

Podniky. Ačkoli firmy obvykle statek bezpečnosti ani nevládní, ani o něj neusilují, tj. nejsou mocenskými entitami, a s jeho absencí se v případě potřeby vyrovnávají prostřednictvím státu, mohu uvést několik příkladů, kdy bezpečnost buď přímo vlastnily, nebo ji získaly prostřednictvím aliance (viz dále) s jinou mocenskou entitou. Jako příklad podniku vlastního bezpečnost srovnatelnou s bezpečností mnohých států může posloužit britská Východoindická společnost. Tato akciová společnost v průběhu 17. a 18. století získala nejen četná obchodní privilegia, ale také právo mít vlastní armádu a soudnictví. V novějších dějinách máme k dispozici příklady nadnárodních korporací. Ačkoli si tyto korporace zřídka kdy vydrží soukromou armádu, přesto disponují statkem bezpečnosti. K tomu jim slouží jejich obrovská ekonomická síla, lákavá pro jiné mocenské entity. V této souvislosti je třeba se zmínit např. o IPC (Iraq Petroleum Company) a o roli této společnosti při zakládání Bagdádského paktu⁷ nebo o IT & T (International Telephone and Telegraph) při svržení Salvadora Allendeho v Chile.⁸

Mezinárodní organizace. I zde použiji dělení na mezinárodní organizace vládního a nevládního typu. Pokud organizace prvního typu vůbec patří mezi mocenské entity (NATO, bývalá Varšavská smlouva atd.), jde vždy o alianci, což je důsledkem známé neochoty států svěřovat jakékoli rozhodování týkající se bezpečnosti nadnárodnímu orgánu. O mezinárodní vládní organizaci jako o mocenské entitě svého druhu bychom mohli mluvit například v případě vytvoření mezinárodních jednotek rychlého nasazení, jež by podléhaly velení generálního tajemníka OSN. Modré přílby možná představují přechodový stupeň mezi tradičními jednotkami aliance a jednotkami mezinárodní vládní organizace jako zvláštní mocenské entity.

Mnoho příkladů naopak najdeme u organizací druhého typu. Jde jednak o mezinárodně organizované, nezávislé ozbrojené skupiny a jednak o mezinárodní nevládní organizace, které – analogicky s podniky – disponují statkem bezpečnosti buď přímo, nebo na základě aliance s jinou mocenskou entitou. Do první kategorie můžeme zařadit mezinárodní zločinecké organizace (mafie), mezinárodní revoluční hnutí (pokud vůbec někdy existovaly) nebo středověké rytířské řády. Tyto řády (např. Templáři, Řád německých rytířů, Johanité) byly sice do jisté míry začleněny do církevní hierarchie (např. Templáři podléhali přímo papeži), avšak některé z nich se těšily značné autonomii. Řád německých rytířů je navíc zajímavým příkladem mezinárodní nevládní organizace, jež se transformovala do mocenské entity státu. Reprezentantem druhé kategorie může být např. římsko-katolická církev. Ta si bezpečnost většinou zajišťovala aliancí (jednou z prvních byla dohoda mezi remešským biskupem sv. Remigiem a franským králem Chlodvíkem), nicméně občas statek bezpečnosti přímo vlastnila (armáda Julia II.).

Přirozeně existuje také celá řada mezinárodních nevládních organizací, které nejsou mocenskými entitami: Amnesty International, Červený kříž, Mladí evropští federalisté, Mezinárodní olympijský výbor atd.

Aliance

Aliance je faktickou dohodou dvou či více stran, mocenských entit nebo potenciálních mocenských entit o výměně určitých statků, přičemž alespoň jedním z těchto statků je bezpečnost. Uzavřením aliance získává mocenská entita určitý statek, za nějž „platí“ vlastní bezpečností. Faktickou dohodou je míněno to, na čem se strany skutečně dohodly bez ohledu na obsah smlouvy, která společenství formálně zakotvuje, pokud vůbec taková smlouva existuje. To s sebou přináší několik prvků, které se nevyskytují při uvažování o formální dohodě. Jde zejména o změnu obsahu v čase a o možnou rozdílnost v názorech stran ohledně obsahu smlouvy (subjektivismus) jako důsledek rozdílu mezi objektivními fakty a vjemy. Vzhledem k subjektivismu a k zvláštní povaze statku bezpečnosti (možnost negace) může vzniknout situace, kdy jde o alianci pouze z pohledu jedné strany. O alianci budeme mluvit tehdy, pokud alespoň jedna ze stran dohodu za alianci považuje.

Typy aliancí

Na základě výše uvedené definice můžeme rozlišovat tři typy aliancí. Pro zjednodušení uvažujme bilaterální alianci mezi stranami X a Y.

Alianci nazveme *stejnorodou*, pokud X poskytuje Y svou bezpečnost výměnou za bezpečnost Y. Jinými slovy, dochází zde k vzájemné výměně bezpečností obou stran. X je připravena poskytnout svou armádu na obranu zájmů Y a platí to i naopak.

O alianci *různorodé* mluvíme tehdy, když X poskytuje Y svou bezpečnost výměnou za takový statek náležející Y, jenž není bezpečností (využití strategické polohy, peníze, těžba suroviny, nezávislost Y⁹ atd.). Tento statek nazýváme protiváhou. X je připravena poskytnout svou armádu na obranu zájmů Y a Y mu výměnou umožňuje např. těžbu ropy.

Posledním typem aliancí jsou aliance *smíšené*, jež jsou hybridem dvou předcházejících. X zde poskytuje bezpečnost výměnou za bezpečnost a protiváhu nebo X poskytuje spolu s bezpečností ještě protiváhu a totéž získává od Y.

Z poněkud jiného pohledu můžeme aliance dělit na ty, jež byly uzavřeny *mezi mocenskými entitami stejného typu* (např. pouze mezi státy), *mezi mocenskými entitami různých typů* (např. ozbrojené skupiny a státy) a konečně *mezi mocenskými entitami a potenciálními mocenskými entitami*. Nabízí se ještě mnoho dalších dělení (např. podle postoje ke statutu quo, podle nepřítelů).

Mnohostranné aliance lze analyzovat rozborem bilaterálních vztahů mezi jednotlivými účastníky nebo skupinami účastníků.¹⁰ Proto nelze očekávat, že k mnohostranné alianci celku bude možné vždy jednoznačně přiřadit jeden určitý typ; mohou v ní být zastoupeny i všechny typy.

Účel aliance

Důsledkem faktičnosti a subjektivismu je nejen to, že účel aliance nemusí mít vůbec nic společného s účelem zmíněným v nějaké smlouvě, nýbrž i to, že každá ze stran může sledovat uzavřením aliance odlišné cíle. V tomto případě je nutné mluvit o účelu aliance pro X a o účelu aliance pro Y. Pokud budeme dále hovořit o účelu aliance, bude tím myšlen účel alespoň jedné ze stran. Účel aliance je pochopitelně odvozen od faktu, že jejím předmětem – i když ne výhradním – je bezpečnost, a tedy zajištění před jinou mocenskou entitou. Proto jej můžeme ztotožnit s účelem bezpečnosti v případě účastníků aliancí stejnorodých a těch účastníků aliancí různorodých, kteří přijímají bezpečnost a poskytují protiváhu. Tito účastníci – nazývaní *ryzí* – nedělají nic jiného, než že rozšiřují vlastní nástroje bezpečnosti o cizí nástroje, a tak zvětšují své množství statku bezpečnosti.

Jaké jsou však motivy účastníků různorodých aliancí poskytujících bezpečnost a přijímajících protiváhu, tj. zvláštních účastníků? Zde je nutné odlišit dva rozdílné motivy.

Mocenská entita se může stát zvláštním účastníkem proto, že poskytovaná protiváha ovlivňuje její bezpečnostní situaci, tj. ačkoli sama není bezpečností, může přispět k jejímu růstu. Strana tedy sleduje stejné motivy jako ryzí účastník. Může však usilovat o protiváhu samu, aniž by tato protiváha měla přímý vliv na její bezpečnost. V prvním případě můžeme mluvit o ochránci, v druhém případě o žoldněři. Z hlediska motivů tedy dělíme strany aliance na *ryzí účastníky*, kteří mohou, ale nemusejí být mocenskou entitou, a na *zvláštní účastníky*, kteří jsou vždy mocenskou entitou a kteří se dále dělí na ochránce a žoldněře.

Definice obecného účelu aliance: Strany, které nejsou žoldněři, uzavírají alianci za účelem zmaření vnímaných cílů nějaké mocenské entity – nepřítele. Konečným cílem žoldněřů je získání protiváhy.

Kritéria pro vstup do aliance

Mocenská entita vstoupí do aliance pouze tehdy, pokud to pro ni bude znamenat určitou pozitivní změnu oproti výchozímu stavu. Očekávaný pozitivní efekt je vlastně souhrnem třech kritérií. První z nich je všeobecné a statické, zatímco zbývající dvě jsou dílčí a dynamická.

1) Pozitivní přírůstek bezpečnosti, popř. protiváha musí převyšovat nárůst rizika spojený s poskytováním vlastní bezpečnosti druhé straně nebo náklady protiváhy, přičemž ostatní podmínky zůstávají nezměněny – *kritérium statické výhodnosti*.

2) Dostatečná nízkost rizika negace ze strany partnera – *kritérium negace*.

3) Uzavřením aliance se nesmí zvýšit nebezpečí, jemuž má tato aliance čelit – *kritérium provokace*.

Z výše uvedeného vyplývá, že zvláštní účastníci se při uzavírání aliance nerozhodují podle druhého kritéria (jejich partner nemůže bezpečnost negovat, poněvadž jim ji neposkytuje), ale že to je naopak velmi důležité pro některé ryzí účastníky různorodých aliancí a že v každé alianci jsou účastníci rozhodující se podle všech tří kritérií.

Kolektivní bezpečnost aneb „noci s nepřítelem“

Nepřítel je tedy jakýmsi negativním tvůrcem aliance. Nepřítel však také může být jednou z jejích stran. Nemám přitom na mysli případ porušení aliance negací statku bezpečnosti, což je spíše důsledkem subjektivismu, kdy aliance existuje pouze z pohledu napadené strany. Mluvím o situaci, kdy je vnímaný nepřítel vědomě přijímán a vědomě vstupuje do aliance, uzavřené k potření jeho cílů. Vzhledem k tomu, že mocenská entita chce realizovat své cíle, a vzhledem k druhému kritériu vzniku aliancí by se zdálo, že jde o paradox.

Tento paradox je však jen zdánlivý. Lze jej vysvětlit tím, že nepřítel není ve vjemech účastníků určen konkrétně (např. jako USA, IRA, Rusko), ale jako někdo, kdo poruší určité podmínky. Zbylí účastníci se přitom zavazují tyto podmínky znovunastolit. Abstraktní určení nepřítele proto vyžaduje koalici, v jejímž rámci se sice jedna ze stran může jako nepřítel konkretizovat (přičemž v době vzniku aliance není nikomu známo která), ale tato koalice je schopna udělat si pořádek ve vlastním domě.

Aliance s nepřítelem však může vzniknout i v případě zcela konkrétního nepřítele. Rozhodující roli zde hraje třetí kritérium. Představme si skupinu mocenských entit, jimž v uzavření aliance brání značné nebezpečí provokace. Pokud možnost připojení nepřítele k alianci je schopna při nezměněném prvním kritériu způsobit tak významné snížení rizika provokace, že to vyváží pochopitelný nárůst rizika negace, potom bude pro strany výhodné uzavřít alianci s nepřítelem.

Nabízí se zde však otázka, proč by nepřítel měl do této aliance vstupovat. Jedním z důvodů je to, že mu vstup do aliance umožní dalekosáhlou změnu cílů, jež se tak stanou slučitelnými s cíli ostatních stran aliance. Vysvětlení můžeme též hledat v podstatném rozdílu mezi skutečnými cíli mocenské entity a tím, jak jsou ostatními vnímány. Rozdílnost

vjemu a objektivního faktu se může projevit dvěma zcela protikladnými důsledky. Za prvé, mocenská entita, vnímaná jako nepřítel, nepřitelem není a vstup do aliance znamená sdílení bezpečnosti s podobně zaměřenými partnery. Za druhé, mocenská entita nepřitelem skutečně je a jde o případ, kdy je pro něho aliance pouhým nástrojem negace bezpečnosti.

Příkladem aliancí zahrnujících nepřítelů mohou být organizace kolektivní bezpečnosti jako protipól organizací kolektivní obrany (např. NATO, bývalá Varšavská smlouva). Příkladem organizace kolektivní bezpečnosti s abstraktně definovaným nepřitelem je OSN, tak jak byla koncipována F. D. Rooseveltem. Jako příklad organizace kolektivní bezpečnosti s konkrétním nepřitelem mohou uvést dnes spíše odmítané projekty transformace KBSE (dnes OBSE) v hlavního garanta evropské bezpečnosti.

V této souvislosti se diskutovalo a stále diskutuje o otázce Ruska jako jednoho z garanců evropské bezpečnosti. Mnozí však považují Rusko spíše za její hlavní hrozbu a odmítají s ním navázat úzkou vojenskou spolupráci z obavy ze ztráty svrchovanosti způsobené ruskou silou, tj. z obavy z negace statku bezpečnosti. Naopak zastánci této spolupráce zdůrazňují nebezpečí izolace Ruska, čímž míní jednak obsah třetího kritéria (tj. nebezpečí toho, že jakákoli aliance neobsahující Rusko ho bude provokovat) a jednak to, že začlenění Ruska do podobné aliance mu umožní stanovit cíle slučitelné s cíli evropských demokracií (tj. umožní mu provést hospodářskou a společenskou reformu).

Iniciátor různorodosti

Vztah mezi ochráncem a chráněným, kteří jsou oba mocenskými entitami, může být posuzován jako odchylka od stejnorodé aliance. Vzniká ze dvou odlišných podnětů. Jednak to může být ochránce, kdo má zájem, aby chráněncem poskytoval místo vlastní bezpečnosti protiváhu, neboť tato protiváha má pro jeho bezpečnost větší význam než reciproční poskytování bezpečnosti chráněncem. Iniciátorem různorodosti je v tomto případě ochránce. Může jím být však i chráněncem, který nehodlá ochránce poskytovat svou bezpečnost a ten se musí proto spokojit s protiváhou. Různorodá aliance může přirozeně vzniknout z obou důvodů, potom jde o ideální soulad zájmů. O souladu zájmů lze mluvit i v prvním případě, kdy chráněncem získává bezpečnost, za niž platí jiným statkem, tj. něčím, co má pro něho menší cenu než bezpečnost.

Domnívám se, že se povaha tohoto druhu aliancí bude podstatně lišit v závislosti na tom, kdo je iniciátorem různorodosti. Je-li jím ochránce, lze očekávat, že se bude jednat o alianci mezi značně rozdílnými stranami (entity různých druhů nebo velmi odlišné entity stejného druhu). Ochránce zde výměnou za svou bezpečnost, tj. za statek nejvýše ceněný, nepožaduje ke zvýšení vlastní bezpečnosti partnerovu bezpečnost, nýbrž protiváhu. To ovšem znamená, že chráněncem vlastní něco, co sám nedokáže dostatečně využít. Jinak by onu protiváhu použil ke zvýšení vlastní bezpečnosti a nemusel by za tímto účelem vstupovat do aliance. On ji však nabízí jinému, kdo tuto protiváhu v přírůstek bezpečnosti transformovat dokáže a kdo mu na oplátku dovolí podílet se na tomto přírůstku. Jako hrubou analogii můžeme použít například zemi vyvážející surové diamanty a dovážející briliantové šperky. Ochránce bude proto chráněncem svým způsobem nadřazen.

Jako příklad aliance, kde různorodost prosazuje ochránce, můžeme uvést alianci mezi USA a Islandem založenou společným členstvím obou států v NATO. Ochránce – USA – poskytuje Islandu svou bezpečnost a Island mu na oplátku poskytuje možnost udržovat na tomto strategicky umístěném území vojenskou základnu. Ani jedna ze stran přitom nepředpokládá, že by islandské bezpečnostní síly zasahovaly v případě ohrožení USA.

Jiná situace nastane, pokud iniciátorem různorodosti bude chráněncem. V ochráncově zájmu by bylo uzavření stejnorodé aliance, tzn. že přikládá značný význam bezpečnosti, kterou by mu mohl poskytnout chráněncem. Zároveň však i chráněncem usiluje o poskytování bezpečnosti ochráncem. Strany se tedy navzájem považují za rovnocenné partnery v oblasti bezpečnosti. Skutečnost, že chráněncem odmítá poskytovat bezpečnost a ochránce se spokojuje s protiváhou, může naznačovat jistou převahu na straně chráněnce. Nicméně

obě strany jsou si mnohem blíže než v případě aliancí, jejichž různorodost je způsobena ochráncem. Zejména tento druh aliance je velmi blízký alianci žoldněřské. Jediným rozlišovacím kritériem jsou motivy stran. Při jejich neznalosti se můžeme dohadovat, že jde o žoldněřskou alianci tehdy, když se strany výrazně liší.

Častým iniciátorem různorodosti bývala Anglie, a to pravděpodobně v důsledku své zeměpisné polohy. Příkladem aliance, kde různorodost prosazuje chráněncem, může být rusko-anglická smlouva z roku 1755. Rusko, tehdy znepokojené posílením sousedního Pruska, hledalo spojence, a to v Anglii. Ve smlouvě s Anglií se „Rusko zavazovalo za jednorázovou částku 500 000 liber a každoroční podporu 100 000 liber postavit proti nepřítelům Anglie na pevnině osmdesátitisícovou armádu“.¹¹ Na této jepičí alianci lze dobře ukázat rozdíly ve vnímání účelu aliance jednotlivými stranami, založené na rozdílech mezi vojny a objektivními fakty. Prvním objektivním faktem jsou cíle Ruska, jemuž šlo o eliminaci nebezpečného souseda. Druhým objektivním faktem jsou cíle Anglie, která usilovala v podstatě o totéž. Jejím nebezpečným sousedem a konkurentem byla Francie, proti níž chtěla sestavit koalici z Ruska, Rakouska a Pruska. Tato rozpornost faktických cílů byla zastřena souladem vjemů těchto cílů – Rusko se domnívalo, že Anglii jde především o Prusko, a Anglie si neuvědomovala hloubku ruských obav z Pruska.

* * *

V této stati jsem se pokusil naznačit několik myšlenek týkajících se obecně metody rozboru mezinárodních vztahů a konkrétně otázky aliancí. Jádrem, které bych chtěl dále rozvíjet, jsou úvahy o metodě, o různorodých aliancích a o aliancích s nepřítel. Protože se domnívám, že kritické hodnocení je motorem intelektuálního pokroku, budu velmi vděčný za ohlasy a připomínky, jež mohou být zaslány na adresu redakce.

Závěrem bych rád poděkoval za všechny ohlasy obdržené ještě před zveřejněním, a to zejména prof. Alexandru Ortovi z VŠE v Praze a Romanu Černému, studentovi tamtéž.

¹ Např. Popper, K. R.: Věčné hledání. Praha 1995.

² Např. Macáková, L.: Mikroekonomie. Praha 1994.

³ Vanden Berghe, Y.: Het Grote Misverstand. Leuven 1991.

⁴ Veřejný statek (viz též Mikroekonomie) je statek vyznačující se dvěma vlastnostmi – nezmenšitelností a nevyučitelností. Užívání statku jednotlivcem nijak neomezuje možnost užívání tohoto statku ostatními. Jednotlivce buď nelze z užívání tohoto statku vůbec vyloučit, anebo je to spojeno s nepřiměřenými náklady. Příkladem může být již zmíněná bezpečnost. To, že jeden občan užívá bezpečnost (je chráněn armádou a policií), nijak nesnižuje její dostupnost pro druhého. Zároveň není možné jednomu občanovi odepřít poskytování bezpečnosti, zatímco je poskytována druhým. Jako příklady dalších veřejných statků mohou uvést veřejné osvětlení, cenovou stabilitu, výhled na Prahu apod.

⁵ Přesto jsou tu některé rozdíly. Např. u většiny nestátních mocenských entit není bezpečnost veřejným statkem (v pravém slova smyslu) ani při pohledu zevnitř. Tato skutečnost však není nijak na škodu mé úvahy.

⁶ Viz např. We're good guys these days. The Economist, July 29, 1995, s. 32.

⁷ Viz Dictionnaire de Geopolitique. Paris 1993, s. 808.

⁸ Viz Ameringer, C. D.: U.S. Foreign Intelligence. The Secret Side of American History. Lexington 1990, s. 264.

⁹ Nezávislost státu je příkladem statku, jenž je veřejným jak vnitrostátně, tak mezinárodně. Je zároveň statkem současně pozitivním i negativním. Na vnitrostátní úrovni lze očekávat, že ho většina obyvatel bude považovat za pozitivní (tj. přejí si nezávislost svého státu). Zatímco na mezinárodní úrovni lze očekávat obojí postoj. Viz např. nezávislá existence Státu Izrael, jenž je zároveň dokladem toho, že skupina států, pro něž existence tohoto statku představovala výhodu (původně SSSR a socialistické státy, později USA), za něj byla ochotna „zaplatit“, a tak spolu s obyvateli (pro něž je tento statek téměř vždy pozitivní) dokázala statek realizovat i přes odpor států „platicích“ statek opačný (Egypt, Sýrie, Jordánsko, Irák, Írán), tj. neexistenci nezávislého státu.

¹⁰ V případě n-členné aliance vzniká 2ⁿ vztahů mezi jednotlivými účastníky. Například pětičlenná aliance představuje deset bilaterálních vztahů. Pokud bychom brali v úvahu ještě bilaterální vztahy mezi skupinami, byl by jejich počet podstatně větší.

¹¹ Dějiny diplomacie I. Praha 1961, s. 280.